

سیره اطلاعاتی امام عسکری (ع) در ولادت و امامت موعود (عج)

محمد رضایی^۱

چکیده:

دوران امامت امام عسکری (ع)، کوتاهترین دوران امامت در میان امامان شیعه است. این دوران پایان دوره حضور آشکار امامان شیعه در جامعه اسلامی است، بنابراین شاهد یکی از شدیدترین هجوم‌ها بر جبهه حق، پیچیده‌ترین نبردهای اطلاعاتی حق و باطل و در نتیجه یکی از دشوارترین دوران‌های تقیه‌ورزی حفاظتی برای مومنان است. در این درگیری، در امتداد یک دوره از برنامه‌های بلند مدت عباسیان برای کنترل و مراقبت امامان شیعه جهت جلوگیری از تولد موعود است. بنابراین آنان بیشترین فشار و تهدید را متوجه امام عسکری (ع) کرده و تمامی قدرت سازمان اطلاعاتی خود را بکار گرفته تا صورت مسئله مهدویت و انتظار را طور کامل محو کند. از این رو دوران شش ساله پایانی امامت امام عسکری (ع)، همراه با محاصره کامل اجتماعی نسبت به یاران امام و گاه زندانی شدن آنان در کنار مراقبت شدید نسبت زندگی و منزل امام در زمینه احتمال فرزند آوری است. و سرانجام این هجوم‌ها به شهادت زود هنگام امام عسکری (ع) منجر می‌گردد.

در این مواجهه نابرابر، امام ضمن تقیه‌ورزی شدید به همراه استفاده بهینه از حداکثر ظرفیت سازمان وکالت، تمامی فرایندهای مهدویت از پیش زمینه‌های ولادت تا ولادت، و آنگاه حفاظت و سپس اطلاع‌رسانی کنترل شده و در نهایت مسئله وصایت امام موعود و فعال شدن نیابت خاصه در دوران بعد را در جامعه شیعه در شرایط پیچیده و بحرانی مدیریت و رهبری می‌نماید.

این مقاله با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر پژوهش کتابخانه‌ای به تحلیل اطلاعاتی دوران امامت امام عسکری (ع) با موضوع مهدویت می‌پردازد.

کلید واژه‌ها:

امام عسکری (ع)، موعود، خلافت عباسی، تقیه، جامعه اطلاعاتی، حفاظت، عناصر اطلاعاتی

^۱ - مدرک - خارج حوزه شماره تماس - همراه ۰۹۱۲۶۵۱۵۳۷۳ - ثابت ۰۲۵۳۲۹۶۲۴۰۸ -
آدرس الکترونیک: a.mohammadrezaie۱۳۵۰@yahoo.com + mohammadrezaie۱۳۵۰@gmail.com

طرح مسئله:

عباسیان از هنگامی که در سال ۱۳۲ ه.ق خلافت را در دست گرفتند، تلاش کردند تا خلافتی جاودانه برای برپا نمایند. در این مسیر آنان با ترکیب اصول سیاسی «هاشمی بودن و خویشاوندی با پیامبر(ص)» و «لزوم متابعت از خلیفه با وجود فسق و فجور» که به معنی شرط نبودن عدالت بود (جعفریان ۱۳۷۸، ۱۹۵) این طرح در کمال ناباوری در جهان اسلام جواب داد و این خلافت با تمامی ضعف و فتور و فساد، در حدود پانصد سال طول می کشد. و اگر این خلافت با حمله مغول سقوط نمی کرد، معلوم نبود تا کجا قصد ادامه حیات داشت. (۱) در این شرایط که عباسیان خیالشان از سوی جامعه اسلامی راحت گشته بود، تهدید سیاسی را از جهت نظری از سوی شیعه دوازده امامی و از جهت عملی از سوی جریان شیعه زیدیه می دیدند. جریان زیدیه با وجود به راه اندازی برخی قیام های بزرگ همانند قیام نفس زکیه (در زمان امامت امام صادق(ع)) و یا قیام ابوالسرایا (در زمان امامت امام رضا(ع)) و یا قیام صاحب الزنج (در زمان امامت امام عسکری(ع) و آغاز غیبت صغری)، بعلت ضعف در مبانی فکری و معرفتی هیچگاه نتوانستند بنیان خلافت عباسی را به خطر بیندازند و قیام های زیدیه که در دو قرن اول خلافت عباسی پیوسته از گوشه و کنار و گاه در مراکز مهم جهان اسلام عرض اندام می کرد در نهایت به علت شکست در مواجهه نرم با عباسیان و همراهی نکردن جامعه اسلامی با آنان، به تشکیل حکوت هایی در حاشیه جغرافیای اسلامی (طبرستان و یمن و مغرب) رو آوردند. (۲)

بدین جهت عباسیان از جهت فکری و جنگ نرم تنها از سوی جریان شیعه دوازده امامی احساس خطر می کرد. وحشت آنان از نظریه مهدویت اسلامی بود که در مکتب تشیع با جزئیات، تفصیل و رویکرد ظلم ستیزی وجود داشت. مهدویت در دیگر مکاتب، نظریه ای مبهم بود که از جهت مصداقی هیچ چارچوب مشخصی نداشت. بدین جهت هیچگاه نمی توانست تبدیل به یک نظریه پویا و حرکت آفرین تبدیل گردد. ولی در مکتب شیعه، مهدویت دارای چارچوب کاملاً مشخص با اهداف روشن سیاسی و اجتماعی بود. و مهمترین شاخصه آن تمرکز بر عدد ۱۲ امام بود. این عدد صرفاً یک ادعای درون دینی و شیعی صرف نبود. بلکه وجود روایات نبوی پراکنده ای که علمای عامه هم، گاه آن را نقل می کردند (صحیح البخاری ۹: ۷۹/۱۴۷- کتاب الاحکام، باب الاستخلاف، صحیح مسلم ۳: ۱۴۵۲/۵-۱۰) بر این حساسیت می افزود. در این بین وقتی برخی اخبار دقیق درباره زمان نزدیک شدن میلاد موعود به آنان می رسید بر وحشت آنان بیشتر می افزود. همانند این خبر که: «أبی عبد الله قال: إذا توالى ثلاثة أسماء محمد وعلی والحسن كان رابعهم قائمهم. هرگاه در امامان سه اسم محمد و علی و حسن پشت سرهم قرار گیرند، چهارمین آنان امام موعود خواهد بود» (صدوق، ۱۳۹۵ ق: ۱، ۵۵، و: نعمانی، ۱۳۹۷ ق: ۱۸۳) بدین جهت عباسیان از بدو خلافت خود سعی کردند با اتخاذ به راهبردهای سیاسی-امنیتی گوناگونی به مواجهه با اندیشه مهدویت شیعی برآیند. و از آنجا که مسیر تحقق مصداقی این خط و اندیشه، امامت امامان شیعه بود، راهبردهای سیاسی-اطلاعاتی آنان بر زندگی و سرنوشت امامان هم عصر آنان متمرکز می شد. گزارشی از اقدامات عباسیان در این راستا چنین است:

سیاست	تاکتیک
تحریف و مصادره مصداقی	به خلافت رساندن مهدی عباسی، سومین خلیفه عباسی که با شعارها دینداری به خلافت رسید(ابوالفرج اصفهانی، مقاتل الطالبيين، ص ۱۶۶) ولی در نهایت در فساد و ستم همانند دیگر خلفای اموی و عباسی گردید (۳)
نمایش تباری مشترک از علوی و عباسی برای موعود	تحمیل ازدواج های اجباری بر امام رضا(ع) و خصوصا امام جواد(ع) در سن نوجوانی
تلاش برای مقابله مستقیم با زمینه های تولد موعود در خاندان اهل بیت	تبعید امامان به سامراء و انجام مراقبت های شدید و به شهادت رساندن امامان در سن جوانی

نکته جالب در این زمینه ، راهبرد به شهادت رساندن امامان در سن جوانی است که از امام جواد (ع) شروع شد(۴) ولی این راهبرد نه تنها نتیجه دلخواه را نداد بلکه در برابر عملا باعث شد که زمانه تولد موعود جلو افتد. بدین جهت در سال های پایانی حضور امامان در جامعه شیعه، شاهد فزاینده، تهدیدها، هجوم ها، فریب ها و توطئه ها و حصر ها و زندانی شدن های امامان شیعه هستیم تا بدانجا که دو امام واپسین، ناچار به تحمل زندگی در شهر کاملا نظامی سامرا می گردند.

در این فضا دوران ۶ ساله امامت امام عسکری (ع) با وجود کوتاهی اش ناظر به درگیری مستقیمی که با بحث مهدویت می یابد شاهد دوگانه ای مهم است. از یکسو زمانه امامت امام به شدت کوتاه بوده و کوتاه ترین دوران امامت در تاریخ امامان است. و از سوی دیگر همین زمانه کوتاه شاهد شدیدترین مواجهه اطلاعاتی-امنیتی است. و اصولاً علت شهادت زود هنگام امام که بمثابة حذف فیزیکی امام و خط امامت (و آغاز غیبت) از جامعه است تنها بدین علت صورت می گیرد که دستگاه خلافت در زمان کوتاهی به این نتیجه می رسد که با وجود تمامی امکانات سخت افزاری و برنامه های نرم (قدرت هوشمندی) که در برابر امام به کار گرفته است در برابر امام دچار شکست اطلاعاتی-سیاسی شده است، پس نقشه قتل امام را به اجرا می گذارد.

ناظر به پیچیدگی های سیاسی-امنیتی دوران امامت امام عسکری (ع) در این اثر به کنکاش ، در روش های دو سویه حق و باطل از جهت اطلاعاتی پرداخته و در نهایت میزان موفقیت عملیات های اطلاعاتی امام عسکری (ع) مورد سنجش و ارزیابی قرار می گیرد.

الگو و نظام اطلاعاتی عباسیان در مواجهه با مسئله مهدویت:

خلافت عباسی در وحشت از مسئله مهدویت در سال ۲۳۴ ه.ق امام هادی (ع) و فرزند دوساله اش امام عسکری(ع) را به سامرا فراخواند. این اقدام بدستور خلیفه وقت متوکل عباسی انجام شد.(شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق، ج ۲: ۳۱۱) سامرا پایتخت جدید و نظامی عباسیان و شهری نظامی بود که در سال ۲۲۰ ه.ق در شمال بغداد ایجاد شد و محل اسکان لشکریان خلافت شد.(معجم البلدان، ج ۳، ص ۱۷۲ و ۱۷۳) با این خصوصیت شهر سامرا تبدیل به یک جامعه اطلاعاتی کامل گردید که وقتی فردی بدان تبعید می شد به طور طبیعی در یک نظام در مشاهده-مراقبت اطلاعاتی کامل قرار می گرفت.

با این تدبیر الگوی اطلاعاتی خلافت از الگوی جاسوسی از راه دور (در مدینه) به الگوی مراقبت و نظارت و کنترل اطلاعاتی

مستقیم همه جانبه تغییر داد. بدین جهت بدستور متوکل عباسی، امام هادی (ع) و خانواده اش در نزدیکی قصر اسکان داده شد. و این خانه زیر نظر و مراقبت دائمی همه نیروهای نظامی-اطلاعاتی شهر قرار می گیرد در ضمن امام موظف می شود که برخی از روزهای هفته در قصر حاضر شود. (خزعلی، ۱۴۲۴ ق، موسوعه الإمام الهادی علیه السلام).

در این برنامه ریزی امنیتی-اطلاعاتی، مهمترین اهدافی که از حصر امامان دنبال می شد، موارد زیر بود:

- زندگی امام کاملاً زیر نظر قرار گرفته و امام در حصر و کنترل اجتماعی قرار گیرد.

- به علت حصر غیر مستقیم، ارتباط امام با شیعیان شناسائی و قطع گردد. و به جامعه شیعه ظربه ای سخت وارد گردد.

- مسئله زاد و ولد در منزل امام تحت مراقبت شدید قرار گیرد.

در ادامه این راهبرد، تلاش برای نفوذ مستقیم به منزل امام از طریق راهبرد فریب یکی از فرزندان امام هادی (ع)، جعفر، که دچار لغزش و همراهی با عباسیان می گردد، اجرا می شود. و در ادامه سید محمد فرزند دیگر امام هادی (ع) که از شدت صلاح و ایمان مورد توجه جامعه است، در سال ۲۵۲ ه.ق در جوانی به گونه ای مشکوک در بازگشت از سفر حج و در میانه راه رحلت می کند. (مجلسی، بحار الأنوار، ج ۵۰، ص: ۲۴۶) و در نهایت پس از گذشت نزدیک به بیست سال از اقامت امام هادی (ع) در سامرا وقتی دستگاه خلافت مشاهده می کند از حضور امام در پایتخت نظامی خود دستاورد اطلاعاتی مهمی نداشته، در وحشت از گسترش محبوبیت امام، ایشان را در سال ۲۵۴ ه.ق به شهادت می رساند. (مفید، ۱۴۱۳ ق، ۲: ۳۹۱)

این رویدادها در حالی رخ می دهد که امام عسکری (ع) تنها گزینه امامت شیعه در سن ۲۲ سالگی است و طبق گزارش های اطلاعاتی هنوز رسماً ازدواج نکرده است. پس در نگاه خلافت، جوانی ایشان می تواند فرصت مناسبی باشد که خط امامت به سرعت جمع شود. امام عسکری (ع) در دوران ۶ ساله با سه خلیفه عباسی هم عصر است به همین دلیل است که امام عسکری (ع) در دوران ۶ ساله امامتش حداقل سه مرتبه و هر مرتبه از سوی تک تک ان خلفای سه گانه زندان و تهدید به قتل می گردد و تا مرحله اجرای حکم آماده می گردد و تنها شورش نظامیان و یا عجز و نیاز خلیفه است که باعث خنثی شدن آن نقشه های شوم می گردد... برای فهم بهتر رابطه متقابل اطلاعاتی حق و باطل در این دوران نیاز است که به اجمال با گاه شمار رویدادهای مهم این دوران آشنا گردیم (برای مطالعه بیشتر در این زمینه نک: خزعلی، ۱۴۲۹، موسوعه الامام العسکری):

رویداد	خلیفه	سال
شهادت امام هادی (ع) در ماه رجب و آغاز امامت امام عسکری (ع) - پیدایش فرقه انحرافی نصیری پس از شهادت امام هادی (ع) - تکوین نطفه امام موعود (عج) در حوالی ماه ذی قعدة - اعتراض قمی ها به ظلم و ستم خلافت بر شیعیان قم	معتز	۲۵۴
- سرکوب قیام قمی ها در آغاز این سال توسط موسی بغا و مفلح ترک و استغاثه آنان به امام عسکری (ع) - امام در زندان معتز - قتل معتز و خلافت مهتدی و آزادی امام عسکری (ع) - قیام صاحب الزنج و سرگردانی خلافت - تولد مخفیانه امام موعود (عج) و برنامه های امام برای اطلاع رسانی مخفیانه ولادت در سامرا و عراق و برای شیعه قم	معتز مهتدی	۲۵۵
- امام در زندان مهتدی همراه جمعی از شیعیان - عزم مهتدی بر قتل امام، ولی قتل خودش بدست ترکان و آزادی امام - سفر امام به گرگان (با طی الارض)	مهتدی	۲۵۶

۲۵۷	معتمد	اوج گیری فتنه صاحب الزنج و مشغول شدن خلافت به آن
۲۵۸		- امام در زندان معتمد - خشکسالی و فتنه افروزی نصاری برای نماز باران و پناه بردن خلیفه به امام و آزاد شدن امام از زندان و رفع حیرت از مسلمانان - اولین سفر قمی ها به سامرا به سرپرستی احمد بن اسحاق - قیام دیگری از سوی قمی ها سرکوبی مجدد آنان توسط مفلح ترک
۲۵۹		- امام در اواخر این سال از مادرش خواست که فرزندش را مخفیانه به حجاز و مدینه ببرد
۲۶۰		- بازگردانده شدن فرزند به سامرا و بیعت گیری امام از ۴۰ نفر از وکلای شیعه - شهادت امام در آغازین روزهای سومین ماه این سال (ربیع الاول)

همانگونه در این جدول گاه شماری مشاهده می شود هم امام و هم شیعیان و به ویژه قمی ها در این سال ها روزگاری بشدت سخت را سپری می کنند. و این برآمده از سیاست های امنیتی -اطلاعاتی ویژه خلافت است. چرا که در این دوران دستگاه خلافت پس از مشاهده تمامی ناکامی هایش در مسئله مهدویت، نگران است که ائتلاف امام موعود با قدرت اجتماعی شیعه به براندازی آنان منجر شود. چیزی که این باور را سهل می کند شکنندگی خلافت در آن سال ها در برابر قیام صاحب الزنج و قیام یعقوب لیث صفاری است. بدین جهت عباسیان در یک سیاست موازی هم بر امام و هم بر تمامی مراکز قدرت شیعه و حتی بر شهر دور دست قم به شدت سخت می گیرند. و برای پیشبرد اهدافشان دستگاه و نظام اطلاعاتی-امنیتی ویژه ای را در برابر امام و جامعه شیعه ایجاد می کنند که گزارش مهمترین اقدامات آن دستگاه امنیتی از قرار زیر است:

- ایجاد نظام جاسوسی پیچیده و چند لایه: بدین معنی که در این دوران تمامی گروه های جمعیتی پیرامونی و مرتبط با امام نقش خبرگیری از منزل و روابط امام را به عهده می گیرند. این نظام جاسوسی چند لایه شامل این گروه ها است:
فضای شهری سامرا، نظام اجتماعی همسایه ها ، نظام شغلی اصناف خصوصا اصنافی که می توانند با بانوان منزل در تماس مستقیم باشند (قابله)، نظام روابط فامیلی (جعفر).

گسترده‌گی نظام جاسوسی چنان است که وقتی دستگاه خلافت در مواجهه با امام احساس ناکامی می کند ، ایشان را در سامرا همراه برخی از شیعیان زندانی می کند، در زندان هم در میان زندانیان بر امام جاسوس می گذارد.(خزعلی، ۱۴۲۹، ج: ۲، ۱۲۵ و راوندی، ۱۴۰۹، ق، ۲، ۱۲۹)

- تلاش برای قطع تمامی ارتباط های امام با جامعه شیعه؛ از این رو او لا رفت و آمد امام به بیرون از منزل به حضور در هر دوشنبه و پنج شنبه به قصر خلیفه منحصر میشود تا در این حضور، امام به گونه ای غیر مستقیم و پیوسته تعهد عدم ارتکاب اقدام ضد حکومتی بدهد. در این دو روز مسیر کوتاه بین منزل امام تا قصر چنان آکنده از جاسوسان می گردد تا هرکس به امام ابراز علاقمندی کرد یا نشانی از تشیع داشت به سرعت دستگیر گردد. (رسول جعفریان، ۱۳۸۱ ش: ۵۴۶)

- در این سال ها بر جوامع آشکار شیعه نشین فشار و آزار بیشتر می گردد. به گونه ای که شهر قم در ادامه سیاستی که از دوران مامون آغاز شده بود موظف به پرداخت مالیاتی مضاعف است و هر گاه اعتراضی رخ می دهد به شدت سرکوب گشته و حاکمی خشن تر از پیش برای آن دیار منصوب می گردد. تشدید این رویدادها در اولین سال امامت امام عسکری(ع) باعث شد قمی ها مخفیانه دست به دامان امام گردند. کشتار و آزار بر قمی ها در این زمانه هم در آغاز سال ۲۵۵ و هم در سال ۲۵۸ ه.ق رخ می دهد. (خزعلی، ۱۴۲۴ ق، موسوعه الإمام الهادی علیه السلام).

- شدت مراقبت و تجسس در شهر بغداد هم تا بدان حد است که در سال ۲۵۸ همراه برخی از شیعیان و وکلایش در بغداد

که شناسایی و دستگیر شده اند به زندان می افتد. (الغیبه، طوسی، ص ۱۲۳) و این رویداد در سابقه دستگاه وکالت کم نظیر است که با تمامی پنهان کاری ها و تجربه ورزی ها، در نهایت برخی از اعضای آن شناسایی و دستگیر شوند. اگرچه دستگیری آنان نفع اطلاعاتی ای برای دستگاه خلافت ندارد.

در این فضای بشدت امنیتی تصور به زندان رفتن امام از همه شگفت تر است. بنا به گزارش های تاریخی خلیفه عباسی ای که اقدام به شهادت امام هادی (ع) می کند معتز نام دارد. او کمتر از یکسال از آغاز امامت امام عسکری (ع) تمامی برنامه های بالا را به اجرا می گذارد. ولی در وحشت از مسئله ولادت امام موعود، برخی رویدادهای اجتماعی را بهانه کرده و در نهایت امام را همراه با برخی از شیعیان دستگیر شده در بغداد و سامرا، در شهر سامرا به زندان می افکنند. (الغیبه، ۱۴۱۱ق: ۲۰۸، ح ۱۷۷)

و بدستور خلیفه زندانبان امام را هم وصیف بن صالح یکی از سرداران ناصبی و خشن ترک قرار می دهند. معتز، احمد بن عبیدالله فرماندار نظامی سامرا را هم تحت فشار می گذارد که رابط امام را در سامرا و حتی وکلای ایشان را در دیگر شهرهای عراق بیابد. او همچنین از وصیف می خواهد که در زندان بر امام سخت بگیرد، و او چنین می کند ولی تحول ایمانی زندانبانان، هر دوی آنان را مستاصل کرده و در نهایت معتز در خوف از تولد امام موعود (عج) و در وحشت از انسجام شیعه با وجود همه فشار ها و در حسادت از محبوبیت امام، به فکر قتل امام می افتد. او فکرش را در جلسه ای با وزیرش مطرح می کند. این خبر به زودی در سامرا منتشر می شود و موجب وحشت شیعیان و حتی برخی مردم شهر می شود.

خبر او از طریق برخی زندانبانان به امام می رسد. ابوهاشم و شیعیان زندانی همراه با امام از شهادت احتمالی امام یازدهم در زمانی نزدیک به یکسال پس از شهادت امام هادی (ع) و پیش از تولد امام دوازدهم وحشت می کنند. ولی امام به آنان آرامش داده و خبر می دهد که به زودی شر فتنه های معتز دامن گیر خودش خواهد شد. امام جهت حفظ آرامش شیعه حتی از داخل زندان توسط یکی دو زندانبان که متحول شده و بدیشان علاقمند شده اند نامه هایی به برخی شیعه می فرستد. نامه ها در فاصله زمانی بیست روز تا سه روز قبل از زمان رخداد شورش منجر به قتل معتز است. در این نامه ها امام از شیعیان می خواهد که نگران نباشند چرا که خطری متوجه ایشان نخواهد بود و بالعکس قتنه گر خود در فتنه اش خواهد سوخت. (دلائل الإمامة: ۱۳۷۸ق، ص ۴۲۷، ح ۳۹۴)

مطالعه زندگی امام نشان می دهد که آن حضرت در ۶ سال امامت خود سه مرتبه به زندان افتاده است (رسول جعفریان، ۱۳۸۱

ش، ۱۳۸۱ ش: ۵۴۲) زمانه و عامل زندان های امام و سرانجام آن به شرح زیر است:

امام عسکری (ع) در زندان			
زمانه	سال ۲۵۴ ه.ق	سال ۲۵۶ ه.ق	اواخر سال ۲۵۸ ه.ق
خلیفه	توسط معتز پیش از تولد امام زمان، به بهانه همکاری با برخی شورشیان	بدستور مهتدی	بدستور معتمد
چگونگی پایان	قتل معتز به نفرین امام و آزادی توسط خلیفه جدید	قتل مهتدی به نفرین امام و آزادی توسط خلیفه جدید	آزادی از زندان بواسطه عجز خلیفه در زمانه خشکسالی و نیرنگ نصاری برای دعای باران و نیاز به امام جهت حفظ کیان اسلام و خلافت اسلامی

این وضعیت بدین معنا است که حکومت عباسی با اجرای اختناق سیاسی و انجام حصر بسیار شدید اجتماعی و ایجاد

سیستم اطلاعاتی فراگیر، و حتی ایجاد زندان در شهری نظامی که به معنی نهایت حصر و مراقبت و کنترل است، تلاشی عجیب برای شناسایی و ضربه زدن به کیان تشیع و خصوصا جلوگیری از مسئله مهدویت را به اجرا گذاشته است. نشان جدیت آنان در اجرای راهبردهای ضد مهدوی و ضد شیعی، قتل دو خلیفه در زمانی کوتاه به نفرین امام است. چرا که این دو خلیفه بر قتل امام پیش از تولد احتمالی امام موعود اصرار داشتند ولی خود به نفرین امام به قتل رسیدند تا مبادا پیش از زمان مقرر امام به شهادت نرسیده و نور الهی خاموش گردد. و در حقیقت رخداد این دو قتل سیاسی با بهانه های داخلی اما با کارکرد مثبت برای جبهه حق نشان از آن می دهد که در این مقطع ترکیب وضعیت بحرانی جامعه شیعه و اصرار دستگاه خلافت بر نابودی موازی جامعه شیعه و امام موعود باعث پر رنگی عنصر ماوراء در مواجهه اطلاعاتی و در جنگ نرم می گردد. و در حقیقت امام عسکری (ع) در این مقطع حساس به جنگ نرم مبتنی بر دعا و استغاثه خاص به درگاه حق و بهره گیری از امدادهای غیبی (هم برای خود و هم برای شیعیان قم) رو می آورد. (۵)

مبانی راهبردهای اطلاعاتی امام عسکری (ع) در مسئله موعود:

از جهت ادوار شناسی خط امامت و مسئله انسان ۲۵۰ ساله، دوران امام حسن عسکری (ع) کوتاه ترین دوران امامت امامان شیعه است. این کوتاهی بیانگر شدت هجوم عباسیان بر علیه امام و جامعه شیعه است. هجومی که اگرچه از الگوی قدرت هوشمند (نرم-سخت) تبعیت می کند، ولی بنیان آن بر قدرت سخت است. و از ترکیب حصر امام در سامرا و سرکوب شیعه در مناطق دیگر عمل می کند. البته برای اینکه این قدرت سخت کارآمد عمل کند، متکی بر نظام اطلاعاتی گسترده خلافت است. بدین جهت امام عسکری ناچار به در پیش گرفتن تقیه ای بسیار شدید است. و این تقیه ورزی حفاظتی مبنای رفتار و الگوی نظام اطلاعاتی امام قرار می گیرد. و برای شناخت این مبنا باید اهداف اطلاعاتی ای که از امام و جامعه شیعه انتظار می رفت شناخته گردد.

دوران امامت امام عسکری (ع) دوران برزخ انتقال از زمانه حضور امامان به زمانه غیبت است. دوران غیبت دورانی هست که امام دوازدهم وجود دارد ولی از جامعه غایب است. و این غیبت بدین معنا است که جامعه شیعه با وجود ندیدن ایشان، به ایشان ایمان غائبانه دارد. (سلیمان، ۱۳۹۰، ۲: ۳۱) پس مهمترین ماموریت امام عسکری (ع) راهبری مسئله ولادت موعود و ایجاد باورمندی به این ولادت است که بدنبال اش بر اساس زمینه سازی معصومین پیشین، باور به امام غائب و دوران غیبت ایجاد گردد.

ناظر به این اهداف امام با دو جبهه مواجه است. جبهه باطل که با تمام قوا به مصاف مسئله ولادت و به مصاف باورمندی شیعیان آمده است. و جامعه و جبهه حق، که در عین تحمل تمام فشارها، دچار نوعی دورافتادگی تحمیلی شده و گویا دوران شبه غیبت را تجربه می کند. این دوران از جهت شدت و سختی فشارها، دورانی بحرانی برای شیعه است و در حقیقت راهبری امام عسکری (ع) در این دوران، راهبری و مدیریت در شرایط بحرانی است.

مدیریت بحران^۲ در یک تعریف جامع عبارت است از به کارگیری مجموعه ای از ابزارها، وسایل، شیوه ها و تدابیری که به وسیله آنها کنش و تهدید ایجاد شده (به فعلیت رسیده) را تقلیل داده و در نهایت (و در صورت امکان) از بین ببرد. شرایط ویژه ای بر مدیریت بحران حکمفرما است که از آن جمله اند:

۱- تحولات سریع بحران و عدم امکان پیش بینی روند فزاینده آن در آینده.
 ۲- مشکلات روشی و روانی و تزلزل رفتاری در مدیریت سیستم و حتی مدیریت بحران.
 ۳- پیچیدگی ضابطه ها و ساختارها در رفتار بحران آفرینان.
 ۴- مشکل بسیج منابع برای مقابله با بحران.
 پس از رخداد بحران اهدافی که از مدیریت بحران توقع می رود عبارتند از:
 الف. ممانعت از تشدید بحران و کوشش برای تقلیل و مهار آن
 ب. تلاش برای کاهش خسارات و پیامدهای منفی ناشی از وقوع بحران (دائرة المعارف اطلاعاتی)
 بحران در زمانه امام عسکری (ع) حصر همه جانبه با دو هدف جلوگیری از ولادت موعود و همچنین متلاشی کردن جامعه شیعه بود. ناظر به این وضعیت ویژه است که امام در راستای دفع این بحران به برخی از ابزارها و راهبردهای اطلاعاتی متوسل میشود که عنوان و توضیح برخی از آن راهبردهای اطلاعاتی چنین است:
 جامعه اطلاعاتی:

جامعه اطلاعاتی^۳ به کلیه اشخاص یا سازمانهایی که دارای علاقه مشترک اطلاعاتی باشند، نامیده می شوند. (دائرة المعارف اطلاعاتی) البته در تعاریف رسمی جامعه اطلاعاتی اطلاقی سازمانی دارد و شامل نهادهای تخصصی اطلاعاتی می گردد. و اگر هم وسعت سازمانی یابد نهایت همانند شهر سامرا خواهد بود که شهری نظامی-امنیتی است که آکنده از مردم نظامی است و بس. ولی در نگاه دینی این جامعه می تواند وسعتی بوسعت تمامی دینداران بیابد. به گونه ای که همانگونه که هر دیندار باید نماز گزار باشد، به همان گونه می تواند دارای تربیت یافتگیو بلوغ اطلاعاتی باشد. و اگر مدیریت بحران را در نگاه دینی مرادف و مترادف تقیه و رزی بدانیم (خصوصاً تقیه حفاظتی و خوفی) در این صورت همانگونه که تقیه و رزی امری عمومی خواهد بود، رفتار اطلاعاتی هم امری فراگیر و از تکالیف سیاسی-اجتماعی خواهد بود. و بدین گونه جامعه شیعه در سطوح خود می تواند و بلکه باید جامعه اطلاعاتی باشد. (پایگاه وزارت اطلاعات، دائرة المعارف اطلاعاتی)
 و در این صورت اگر این جامعه اطلاعاتی جامه عمل به خود بگیرد می توان از آن توقع دستاوردهای اطلاعاتی زیر داشت:
 رازداری:

رازداری^۴ در لغت به معنی پنهانی، پوشیدگی، و امانت داری است. و رازبان کسی است که از اسرار مراقبت بکند تا مبادا درز شود. رازدار نیز به همان معنی است و کسی است که راز دوست را با کسی نمی گوید و آن را از دشمن پنهان می کند که واژه راز دان نیز تقریباً به معنی فوق است با این اختلاف که ممکن است فرد رازدان، رازبان و نهادارنده راز نباشد. رازپوشی نیز مترادف رازداری است به معنای پنهان داشتن راز، مخفی کردن آن، و پوشیدن راز (علی اکبر دهخدا، ج ۲۵، ص ۴۳)
 کارکرد رازداری در این صورت، فراهم شدن بستر برای ایجاد یک بستر وسیع برای ایجاد یک بایکوت و سانسور تعریف شده خبری بین جامعه حق و غیر حق است. البته از پیش نیازهای این رازداری، تعریف و طراحی راهبردهای رمزگذاری است. بدین معنی که وقتی قرار است در یک شرایط بحرانی خبری در یک فضای متناقض انتشار (برای جامعه حق) و عدم انتشار (برای جریان باطل) مدیریت گردد بدیهی است که انتشار آن دیگر نمی تواند کاملاً شفاف باشد. و اینجاست که مسئله حیطه بندی، و حفاظت پیشگیرانه معنا می یابد.

حفاظت پیشگیرانه :

حفاظت پیشگیرانه^۵ مجموعه اقداماتی است که در راستای طراحی و ایجاد یک سیستم جهت جلوگیری از نفوذ، دسترسی حریف یا افراد غیرمجاز صورت می‌گیرد. (دائرة المعارف اطلاعاتی) در مقوله حفاظت پیشگیرانه یکی از ملاحظات اساسی موضوع حیطه‌بندی^۶ است که در مبحث اصل حداقل اطلاعات مطرح می‌گردد. حیطه‌بندی یک اصطلاح عمومی اطلاعات است و روشی است که بر اساس اصل حداقل اطلاعات برای جلوگیری اشاعه اطلاعات از طریق ایجاد کانالهایی ویژه و نیز کنترل جریان اطلاعات و اداره کردن اخبار اطلاعاتی حساس استفاده می‌شود (Watson, 1990, P110) حیطه‌بندی یک قاعده سازمانی است که هدف آن این است که هر عضوی از سازمان پنهانی باید فقط از چیزهایی اطلاع داشته باشد که به منظور انجام کار خود به آن نیازمند است. و در حقیقت این حیطه بندی حفاظتی راهبردی برای ایجاد فضای ضد اصلاعات است.

ضد اطلاعات:

ضد اطلاعات^۷، به هرگونه مقابله با فعالیتهای اطلاعاتی از رهگذر شناسایی، خنثی‌سازی و نفوذ و تسلط بر سرویس‌های اطلاعاتی سایر جوامع انجام می‌گیرد، اطلاق شده است. در یک تعریف بسیار کلی ضد اطلاعات عبارت از کنش‌هایی است که به وسیله آنان یک جامعه اطلاعاتی از امنیت خود حمایت کرده و عملیات سرویس اطلاعاتی حریف را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. (Becket, 1986, P39) پس یکی از دستاوردهای مهم ایجاد جامعه اطلاعاتی و تحقق ضد اطلاعاتی در برابر هجوم‌های اطلاعاتی دشمن، ایجاد یک امنیت داخلی خصوصا از جهت فکری و معرفتی است.

امنیت داخلی:

امنیت داخلی^۸ حالتی از تفوق نظم و قانون در یک جامعه است. (کالینز، ۱۳۷۰، ص ۴۷۵) از منظری دیگر، امنیت داخلی بر سیاست‌ها، خط‌مشی‌ها و برنامه‌های یک دولت در ایجاد جامعه امن دلالت دارد. در چنین جامعه‌ای رابطه سیستم با زیر سیستم‌ها، رابطه و مناسبات زیر سیستم‌ها با یکدیگر و با محیط درونی و بیرونی خود، و نیز کارکردها و ساختار سیستم به گونه‌ای طراحی، هدایت و کنترل می‌شود که ثباتی پویا، قانونمند، ایستاری و نهادینه را به ارمغان می‌آورد. البته این امنیت و ثبات ناظر به جامعه داخلی است. و از آنجا که در اهداف اطلاعاتی امام، مسئله ولادت موعود و مسائل پیرامونی آن هم مطرح بوده، از دیگر دستاوردهای ایجاد جامعه اطلاعاتی بستر سازی برای انجام عملیات پنهان است.

عملیات پنهان:

مفاهیمی نظیر عملیات پنهان^۹ یا فعالیت پنهان^{۱۰}، عملیاتی اطلاق می‌شود که در فرایند آن برای استتار هدف واقعی مأموریت عنصر اطلاعاتی، از داستانی پوششی بهره‌جسته می‌شود. (Becket, 1986, P45) در برخی متون دیگر عملیات پنهان به عملیاتی اطلاق می‌گردد که به گونه‌ای طراحی و به اجرا درمی‌آیند که مدیر مسئول اجرا به آسانی بتواند هویت خود را مخفی کند یا اجازه تیرئه و تکذیب قابل قبول آن را داشته باشد. عملیات‌های پنهان بر عدم شناخت مجریان عملیات تأکید می‌ورزد. (Dictionary of Military and Associated Terms, 1972, P83). با این تعریف کارکرد عملیات پنهان و یا عملیات پوششی در طراحی نوع ارتباط امام با سر و کیل خود در سامرا معنا می‌یابد. اگرچه می‌توان نوع حضور مادر موعود در منزل امام

---

۵ . Protective Security .

۶ . Compartmention .

۷ . Counter-Intelligence .

۸ . Internal Security .

۹ . Covert Operation .

۱۰ . Covert Action .

را هم به نوعی در دائره این نوع عملیات قرار داد.

از دیگر مواردی که در فهم سیره اطلاعاتی امام عسکری (ع) می تواند جایگاه ویژه داشته باشد، مسئله پیش بینی و تخمین عملیات های دشمن و انجاو واکنش مناسب و به موقع در برابر آن است. چرا که از دستاوردهای مهم یک نظام اطلاعاتی دستیابی به توان پیش بینی است.

پیش بینی:

پیش بینی^{۱۱} و تخمین وقایع آتی به منظور پیشی گرفتن^{۱۲} نظام اطلاعاتی از حوادث^{۱۳} است تا اینکه مانع غافلگیری، فریب یا شکست اطلاعاتی شود. پیش بینی حوادث و رویدادها یکی از مهمترین کار ویژه های سیستم اطلاعاتی برای مردم و نظام سیاسی در هر جامعه ای است که می تواند به نحو زیان باری بر منافع و امنیت ملی تأثیرگذار باشد. (دائره المعارف اطلاعاتی) جمع بندی واژگانی:

در مقام جمع بندی واژگانی باید گفت که ناظر به وضعیت بحرانی ای که امام عسکری (ع) درگیر آن بود، رویکرد اطلاعاتی ایشان از تقیه نفوذی و یا مداراتی ای که در زمانه برخی امامان پیشین وجود داشت به تقیه حفاظتی شدید و پیچیده تغییر رویه داد. ولی در این تقیه هم به جای رویکرد انفعالی، جهت گیری فعالی حاکم است. بدین معنا که صورت ظاهری تقیه حفاظتی ایجاد تصویری در ذهنیت خلافت و سیستم اطلاعاتی آن است که امام و جامعه شیعه مقهور تصمیم گیری های سیاسی-اطلاعاتی حاکمیت هستند. ولی در پوشش این رفتار ذهنیت زاء امام چهره ای فعال و پویا داشته برای جبهه حق داشته و در بستر زمان محدودی که در اختیار دارد به انجام ماموریت های تاریخی مهمی می پردازد. با این دیدگاه هدف نظام اطلاعاتی امام در این دوران ایجاد سد دفاعی اطلاعاتی محکم در برابر دشمن بر بستر قوت های اطلاعاتی جامعه داخلی است که می تواند امام را در پیشبرد اهدافش موفق سازد.

بازشناسی راهبردهای اطلاعاتی امام:

اختناق شدید و نظامی در سامرا در کنار جوانی امام عسکری (ع)، این تصور را برای خلافت ایجاد کرده بود که شاید بتواند به راحتی بتواند راهبردهای جلوگیری از موعود و نابودی جامعه شیعه را فراهم سازد. آنان در راستای فزونی بخشی فشارها بر امام جوان ایشان را ملزم ساختند که هر دو شنبه و پنج شنبه در دربار حاضر گردد. (طوسی، ۱۴۱۱، ص ۴۰-۱۳۹) ولی امام عسکری (ع) با درک شرایط زمانه و پیش بینی هجوم های پیاپی خلافت، از همان آغازین روزهای امامت به برنامه ریزی ماموریت های تاریخی اش پرداخت. ایشان به اتکای تقیه ورزی حفاظتی-خوفی کم کنش ترین امام شیعه است. چرا که هیچ سفری در زندگی اش وجود نداشته، از دیدارهای رسمی و گسترده با یاران و حتی با جامعه اسلامی محروم بوده و حتی از ازدواج رسمی و آزاد ایشان و بلکه از حضور گسترده کنیزان در منزل ایشان جلوگیری شده بود. و از نگاه بیرونی و بر طبق گزارش های رسمی تاریخی مورخین اسلامی، امام در انزوا و انفعال کامل است. ولی وقتی به گزارش های شیعی که برآمده از گزارش های عناصر سازمان وکالت، سازمان اطلاعاتی شیعه، نگاه می کنیم، در پشت این روایت رسمی از سکوت و سکون، کنشگری و عملیات پنهان چند لایه ای در جریان است. عملیاتی که ناظر به اهداف امامت است. و ناظر به اهداف شاهد سه گونه از راهبردهای

^{۱۱} . Prediction
^{۱۲} . Anticipation
^{۱۳} . Events

اطلاعاتی در سیره سیاسی-اجتماعی امام عسکری (ع) هستیم که عبارتند از:

- راهبردهای اطلاعاتی در مسئله مهدویت
- راهبردهای اطلاعاتی برای جامعه شیعه
- راهبردهای اطلاعاتی در برابر دشمن

راهبردهای اطلاعاتی در مسئله مهدویت

در مسئله مهدویت مهمترین مشکل چگونگی مدیریت تحقق ولادت و سپس حفاظت در بستر حصر شدید است. خصوصا که منزل امام عسکری (ع) در مرکز شهر است. خانه ای خلوت و با کمترین خدمتگزاران و اطرافیان به گونه ای که به هنگام شهادت آن حضرت در منزل تنها صقیل جاریه و عقید خادم و یکی دونفر دیگر حضور دارند. (خزعلی، ۱۴۲۶، ج ۲، ص: ۶۴) و در حالی که منزل در مراقبت شدید نظامیان و حتی همسایگان است. البته در این خانه کنیزی هم بنام نرجس (خاتون) وجود داشته که کمی پیش از شهادت امام هادی (ع) در پوشش یک نقل و انتقال ساده از منزل حکیمه دختر امام جواد (ع) به منزل امام هادی منتقل گردیده است. (خزعلی، ۱۴۲۶، ج ۲، ص: ۳۸) بدین جهت اصولا تصور بارداری بانوان این منزل به شدت منحصر و محدود است. راهبرد امام در این زمینه حملی بشدت مخفیانه است. شدت این اختفا و کتمان و اقدامات حفاظتی ناظر به آن تا بدان حد است که بجز مادر موعود تا شب ولادت هیچکس از حمل خبر دار نمی گردد حتی حکیمه خاتون که تنها در شب میلاد به اضطرار یآوری مادر در حین ولادت با شگفتی از آن مطلع می گردد. (صدوق، ۱۳۹۵، ق، ج ۲: ۴۲۲) در این ماجرا در کنار مسئله کتمان، مسئله رازداری شدید مادر و میزان رشد یافتگی بالای ایشان برای تحمل مسئولیتی ۹ ماهه و در خفا است. این در حالی است که بنا به گواهی گزارش های تاریخی امام عسکری (ع) در زمانه حمل فرزند و پیش از تولد، چند ماه را در زندان معتز سپری می کند. و بلکه تهدید به قتل می گردد به گونه ای که همگان منتظر شهادت امام هستند. ولی کودتایی ناگهانی و سریع در ۲۷ رجب سال ۲۵۵ ق موجب مرگ معتز شده (طبری، ۱۳۸۷ ق، ج ۹، ص: ۳۸۹) و امام فردای آن روز یعنی درست ۱۷ روز پیش از تولد فرزندش، آزاد می گردد. این زندان به نقلی از ۱۵ ذیحجه سال ۲۵۴ ق شروع شده بود (جعفریان، ۱۳۸۱، حیات فکری و سیاسی ائمه، ص: ۵۴۳) با این حساب امام ۷ ماه را در زندان بوده است. و در این دوران مادر موعود با کتمان و رازداری ویژه و در تنهایی و غربت، ضامن سلامت حمل می گردد.

با این حساب مسئله ولادت امام موعود (ع) که در نیمه شعبان سال ۲۵۵ ق رخ می دهد، در زمانه ای رخ می دهد که خلیفه جدید مهندی کمتر از ۱۸ روز است به خلافت رسیده و چون برآمده از کودتای سربازان ترک است و می بایست به مسئله حقوق و مواجب آنان پرداخته، عملا باعث ایجاد نوعی شکاف اطلاعاتی در دستگاه امنیتی خلافت شده و در بستر این شکاف و تزلزل مدیریتی است که امام موعود متولد می گردد. پس ولادت امام موعود عملیاتی پنهانی است که به سرعت و در سکوت کامل خبری و در فضای سردرگمی اطلاعاتی دشمن رخ می دهد.

البته باید دانست که امام فریب این وضعیت شکننده کوتاه و شکاف اطلاعاتی را نخورده و از جهت رعایت حفاظت پیشگیرانه کاملا مسائل امنیتی را رعایت می کند تا وقتی که دستگاه اطلاعاتی عباسیان به بازیابی خود پرداخت هیچگونه ردی و سرنخی از ماجرای میلاد پیدا نکند. بدین جهت در گزارش هایی که در منابع شیعی وجود دارد حتی حکیمه خاتون در مجالی که در این روزها برای رفت و آمد موقت به منزل امام می یابد، از ناپدید شدن مولود موعود در روزهای آغازین ولادت شگفت زده

می‌گردد. (صدوق، ۱۳۹۵، ق، ج ۲: ۳۲۴) البته در موسوعه امام عسکری، دوسه گزارش تاریخی متفرقه از خبری وجود دارد مبنی بر اینکه برای امام عسکری (ع) فرزندی متولد شد و خیلی زود رحلت کرد و البته آن غیر از موعود بوده است. (خزعلی، ۱۴۲۶، ج ۲، ص: ۷۴) اگر به این گزارش‌ها هم بشود استناد کرد، این رویداد هم یک عملیات پوششی برای رد گم کردن دستگاه اطلاعاتی خلافت می‌تواند باشد. اگر چه این گزارش چندان مورد توجه مورخین شیعه قرار نگرفته است.

با توجه به قتل خلیفه عباسی مهتدی در رجب سال ۲۵۶ ق، درست در زمانی که او هم امام را زندانی کرده بود، می‌توان کشف کرد که در بستر زمانی حمل و سال اول ولادت موعود، امام بشدت زیر هجوم سخت و فیزیکی دشمن است تا مبادا نطفه موعود منعقد نشده و یا متولد نگردد و یا اگر متولد گردید از پدر دور افتد و زمینه شناسائی اش راحتتر فراهم گردد. ولی در تمامی این رویدادها نه تنها امام عسکری (ع) بلکه عناصر اطلاعاتی پیرامونی ایشان که بدانها اشاره خواهد شد، با ترکیب رازداری، کتمان، عملیات پنهان و ایجاد حفاظت اشخاصی و اسنادی ویژه، جریانی ضد اطلاعاتی فراهم کرده و باعث شکست اطلاعاتی عباسیان شدند. شکستی که تا زمان شهادت امام عسکری (ع) امتداد می‌یابد.

راهبردها اطلاعاتی برای جامعه شیعه:

در مسئله ولادت موعود، امام عسکری (ع) از میزان حساسیت دشمن و آگاهی و عمق برنامه ریزی‌های نرم-سخت آنان آگاه است. بدین جهت در اوج حصر و زندان، دشمن را در مسئله ولادت به شکست اطلاعاتی می‌کشاند. ولی مسئله بعدی‌ای که پیش روی امام است مسئله ضرورت اطلاع رسانی دوگانه خبر میلاد به جامعه شیعه و لزوم بیعت گیری بر موعودیت فرزند است.

در این زمینه امام نیازمند جامعه اطلاعاتی قوی و فعال و پویایی است که بتواند این دوگانگی نقش یعنی دانستن-کتمان را به خوبی ایفا کند. و این مهم در جبهه حق بر اساس رشد یافتگی آحاد شیعه و مدیریت واسطه‌ای نمایندگان امامان محقق می‌شود. بدین معنا که در این زمان هم جامعه شیعه و هم راهبران واسطه‌ای آن پس از گذار از ۲۵۰ سال فراز و نشیب تاریخی به این بلوغ تاریخی رسیده است که در این زمان تبدیل به یک جامعه اطلاعاتی کامل و فراگیر بگردد. و مبنای این رشد یافتگی بصیرت به حق و باطل، زمان شناسی، رازداری، و ولایتمداری پیوسته است. در این جامعه مدیریت اطلاعاتی با سازمان و کالت است (جباری، ۱۳۸۲، ج ۱، ۱۵۷) ولی رفتار اطلاعاتی که به معنی انجام تقیه حفاظتی و کتمانی و خوفی پیچیده است، رفتاری فراگیر برای تمامی شیعیان است. و مبنای این تقیه ورزی و یا رفتار اطلاعاتی مسئله رازداری است. (۶)

بررسی کوتاهی در روایات فراوان مربوط به تقیه و کتمان و حرمت افشا و اذاعه اسرار اهل بیت و تشیع، بیان گر اهتمام ذوات مقدس معصومین علیهم السلام در حفظ کیان تشیع با سلاح تقیه و پنهان کاری است. در برخی از همین روایات، از تقیه به عنوان «سپر دفاعی» تعبیر شده است. بر خورداری از این ویژگی، گرچه برای همه شیعیان ضروری بود ولی برای وکلای ائمه علیهم السلام این ضرورت به درجاتی شدیدتر بود. همچنان که ضرورت احراز صفت رازداری و پنهان کاری، برای باب‌ها و صاحبان اسرار اهل بیت علیهم السلام شدیدتر از ضرورت آن برای وکلای عادی بود. (جباری، ۱۳۸۲، ج ۱، ۳۸۵)

در تاریخ تشیع و به ویژه از دوران مکتب سازی امام صادق (ع) بدین سو، تربیت یافتگی بر محور تقیه حفاظتی، باعث رشد و تربیت یافتگی جامعه شیعه در زمینه رازداری گردید. و دامنه این رازداری به رازداری در مکتب و رازداری در ارتباطات اجتماعی با امام و راز داری در روابط بین جمعی را شامل می‌شد. در نتیجه در این سال‌ها نه تنها امام در مرکز خلافت و نه تنها وکلای

ایشان، بلکه آحاد شیعه با ترکیب رازداری با تقیه ورزی حفاظتی به نوعی سازمان اطلاعاتی نانوشته دست یافته بودند که نتیجه اش ایجاد چتر حفاظتی برای جامعه ای بزرگ بود. و سال ها تمرین رازیانی، انسان ۲۵۰ ساله را در زمانه امام عسکری(ع) به اوج رفتار اطلاعاتی رسانده و بدینگونه جامعه اطلاعاتی شیعه اعم از زن و مرد و کوچک و بزرگ و عرب و عجم، بر محوریت مکتب ایجاد شده بود. تقیه ورزی تنها راهبرد حفاظت است که به صورت فرهنگ جمعی در آمده و در جامعه شیعه نهادینه گردیده بود.

متناسب این راهبرد امام در سامرا تنها یک وکیل داشت که او هم در پوشش شغل روغن فروشی با امام در تماس بود (طوسی، ۱۴۱۱ق، ص ۳۵۴) و بدینگونه در این سال ها حتی رفت و آمد شیعه با امام دارای برنامه ریزی و نظام است و با هماهنگی های لازم صورت می گیرد. ارتباط هایی که گاه در فشار شدید حاکمیت تا مرز تعطیلی موقت می رود ولی هیچگاه به قطع رابطه و رها شدگی منجر نمی شود و گاه با درک اهمیت نص بر امام موعود در آستانه شهادت امام عسکری (ع) نوعی از وسعت عملکرد را می یابد. درست در آن زمانی که در اواخر عمر امام ۴۰ نفر در سامرا نزد امام جمع می شوند تا نص بر موعود و نص بر نیابت خاصه عثمان بن سعید را بشنوند و به نمایندگی شیعیان بیعت کنند. (طوسی، ۱۴۱۱ق، ص ۳۵۷)

در مطالعه مقایسه ای عملکرد عثمان بن سعید و رفت و آمد سایر وکلا به سامرا، با فروز و فرازهای خلفای سه گانه این دوران، شاهد اوج فشار بر وکلا یا سران شیعه و دستگیری برخی از آنان همراه با امام در نیمه اول این دوران هستیم. ولی پس از ولادت و رشد نسبی موعود، و در دوران سومین خلیفه، معتمد، شاهد فزونی رفت و آمد های تعریف شده وکلا و یا شیعیان به سامرا هستیم امری که بیانگر مدیریت غیر مستقیم اما هوشمندانه اطلاعاتی رفت و آمدهای شیعه به سامرا توسط سازمان وکالت است. بدین جهت در بحث راهبردهای اطلاعاتی امام برای جامعه شیعه، باید به مسئله عناصر اطلاعاتی امام هم پرداخت.

عناصر اطلاعاتی امام:

در مسئله ولادت امام موعود و رویدادهای مرتبط با آن، یکی از نقاط قوت امام استفاده از اندک یاران زبده و خبره اش است. این نیروها در زمینه اطلاع رسانی کنترل شده و در زمینه مدیریت نحوه مواجهه شیعه با این مسئله نقش ارزنده ای ایفا کردند. اگر بخواهیم این نیروها را بر شماریم شامل عناصر اطلاعاتی زیر خواهند شد:

- عثمان بن سعید عمری، وکیل اول امام و زبده ترین نیروی اطلاعاتی ایشان که در سامرا مستقر بود،

- وکلای برجسته در سیستم وکالت (۷)

- بانوان حریم اهلبیت (۸)

- خادمان منزل امام (۹)

با این نگاه عناصر اطلاعاتی-امنیتی امام در ماجرای میلاد موعود، شامل افراد زیر می شود که ترکیبی از «خواص یاران،

بانوان، خادمان» را نشان می دهد. بدینگونه که:

عناصر فعال اطلاعاتی امام عسکری (ع) در مسئله موعود	
مردان	زنان
عثمان بن سعید	مادر امام عسکری(ع)
احمد بن اسحاق قمی در شهر مهم قم و دیگر وکلا	مادر اما مزمان(عج) و یا یکی از کنیزان امام عسکری بنام صیقل (۱۰)

ابوالادیان	حکیمه خاتون(س)
------------	----------------

این ترکیب بیانگر شدت رشد یافتگی همه شخصیت های پیرامونی امام از جهت عملیات اطلاعاتی و موفقیت آنان در ماموریت های محوله است. و به جامعه شیعه نشان می دهد که در مقام یابوری ولی زمانه، شخصیت اجتماعی و جایگاه صنفی تنها محملی برای یاری باید باشد. بدین معنا که هر نقش اجتماعی باید فرصتی برای استحکام اطلاعاتی جامعه حق و همچنین سدی محکم در برابر نفوذ اطلاعاتی دشمن باشد.

بدین جهت در آن زمانه به علت بلوغ نیروهای پیرامونی امام، ایشان برای اطلاع رسانی، به سطح بندی و درجه بندی عناصر اطلاعاتی خود می پردازد. پس هر چه نیروی اطلاعاتی به کانون خبر نزدیکتر باشد میزان آگاهی او بیشتر می گردد. ولی به همان میزان، هم مسئولیت رازداری اش در برابر دشمن شدیدی تر شده و هم رسالت اطلاع رسانی او بیشتر می گردد. بدین جهت در روز ولادت موعود و متناسب با درگیری خلافت به مسئله کودتا، امام با اطلاع رسانی رویداد ولادت به خواص درجه اول شیعه، که در اینجا حکیمه خاتون (به اعتبار نوع رویداد و میزان حضور ایشان) و عثمان بن سعید (به اعتبار مقام نیابتی که بین امام و تمامی شیعیان دارد) هستند، می پردازد.

و برای اطلاع رسانی لایه دوم از خواص، برنامه عقیقه و یا پخش قربانی و هدایای خاص به شیعیان و علویان صورت می گیرد که این امر رمز و پیام خاصی برای آنان دارد (خزلی، ۱۴۲۶، ج ۲، ص: ۱۴۳) در این میان اقدام شگفت امام، اطلاع رسانی میلاد از طریق مکاتبه ی (نامه نگاری) محرمانه با احمد بن اسحاق و شیعیان قم است که در این سال ها در ظلم و ستم شدیدی قرار گرفته و نیازمند خبر امید بخش بزرگی هستند. (مجلسی، ۱۳۶۳، ج ۵۱، ص ۱۷) این در حالی است که این روش مکاتبه هم برای اینکه ابزاری مطمئن برای وکلا باشد همراه با برخی نشانه گذاری های امنیتی-حفاظتی است تا از احتمال نفوذ دشمن در امان باشد. (۱۱)

اهداف و راهبردهای ضد اطلاعات در برابر دشمن:

امام در مرحله پیشا تولد تا تولد موعود، هدفش به نتیجه رساندن ماموریت تاریخی تولد موعود است. این در حالی است که امام از تمامی برنامه های ضد اطلاعاتی دشمن به جهت نفوذ در منزل خود و جامعه شیعه آگاه است. بدین جهت امام تا پیش از تولد موعود راهبرد کتمان و سکوت مطلق و شدیدی را به اجرا می گذارد. و این راهبرد سکوت دامنه اش حتی تمامی شیعه و حتی خواص شیعه را هم شامل می شود تا مبادا درز ناخواسته ی اطلاعات باعث ضربه به برنامه ها در آن شرایط حساس شود. بازتاب این تقیه ورزی ایجاد راهبرد فریب (۱۲) برای دشمن است. بدین معنا که امام به ظاهر نشان می دهد که در آغاز جوانی خود هیچگاه ازدواجی آزاد ندارد. این امر حساسیت ها را تا حدودی از ایشان و منزل کم می کند.

ولی پس از تولد موعود وضعیت فرق می کند چرا که بخش اصلی اطلاعاتی مرتبط با موعود به ناچار باید برای جامعه هدف افشا گردد. چون که کتمان مطلق اطلاعاتی در مسئله ای که با اصول اعتقادی جامعه شیعه در حال و آینده مرتبط است می تواند به فروپاشی جامعه خودی منجر گردد. ولی درست در همین زمان دشمن هم با ایجاد جامعه اطلاعاتی سازمانی قصد نفوذ و ضربه را اطلاعاتی را دارد. پس امام در وضعیتی هست که هم باید افشا کند و هم مراقبت و حفاظت و این مدیریت اطلاعاتی برای رهبری حق به شدت دشوار و پیچیده است. در اینجاست که راهبرد حفاظت پیشگیرانه^{۱۴} و حیطةبندی^{۱۵} اطلاعات باید استفاده

گردد. ولی چگونه؟ آن هم در وضعیتی که دشمن هوشیار و به شدت مراقب است.

مسئله رمز گذاری و ایجاد زبان رمزی، راهبردی موثر برای انتشار حیطة بندی شده اطلاعات است. البته اصطلاح رمز گذاری در اینجا با عنوان رمز گذاری پیچیده اطلاعاتی کمی تفاوت دارد. رمز گذاری در اینجا به معنی انتشار در قالب عناوین پوششی است. و از رمیز گذاری های فوق تخصصی اطلاعاتی فاصله می گیرد. از آنجا که رفتار اطلاعاتی در نگاه شیعه رفتاری فراگیر برای جامعه اطلاعاتی ای است که همه شیعه را در بر می گیرد، بدیهی است اگر خبری هم قرار باشد در این گستره منتشر گردد، به همین وسعت باید سازو کار رمز گذاری بیابد. رمزی که همه جامعه شیعه معنا و مفهوم آن را بر اساس پیش فرض های معرفتی-کلامی خود بدانند و بفهمند ولی دستگاه اطلاعاتی دشمن به علت ندانستن آن پیش فرض ها و یا ندانستن ارتباط بین اصول و مبانی با کدها، به طور موقت دچار سردرگمی خبری بگردد. مطابق اصل رمز گذاری، است که بحث و راهبرد بسیار مهم منع تسمیه در آستانه دوران غیبت برای جامعه شیعه طراحی می گردد.

مطابق این راهبرد هر کس از شیعه که خبر ولادت و امامت امام موعود را شنید از نام بردن او و مشخصات نزدیک او منع می گردد تا بین دانایی (که موجب امنیت اطلاعاتی در جامعه خودی شده) و بین کتمان (که منجر به حفاظت پیشگیرانه در برابر دشمن شده) جمع کرده باشد. (۱۳) مطابق این راهبرد بر فرض دستگاه اطلاعاتی دشمن و یا افراد بیگانه دیگر اگر به بخشی از واقعیات امام موعود دسترسی پیدا می کردند، به علت نقصان در اطلاعات و یا وجود ضد اطلاعات به معنی وجود اطلاعات گمراه کننده، دچار سردرگمی و حیرت شده و عملاً از آن یافته اندک خود هم نمی توانستند بهره لازم را ببرند. شاهد این مدعی در ماجرا نماز بر پیکر مطهر امام عسکری است. وقتی جعفر با کودکی مواجه شد که ادعای فرزندى امام عسکری (ع) را داشت، سرعت رویدادها در کنار ضعف اطلاعاتی جعفر از مشخصات و نام او (صدوق، ۱۳۹۵، ج ۲، ص: ۴۷۶) باعث شد که او عملاً نتواند گزارش درستی به عباسیان منتقل کند. و حداقل تا ۲۰ سال بعد که عباسیان به اولین اخبار مبهم از موعود مولود دست یافتند در شکست و بی خبری اطلاعاتی به سر می بردند. (خزعلی، ۱۴۲۶، ج ۲، ص: ۱۴۳ و الخرائج و الجرائع، ۱۴۰۹، ج ۱: ۴۶۰)

و بدینگونه است که نه تنها در دوران ۵ ساله امامت امام عسکری (ع) بلکه در تمامی دوران غیبت صغری دستگاه اطلاعاتی دشمن از جزئیات روایی موعود در دستگاه حدیثی شیعه و یا شخصیت شناسی او از جهت واقعی محروم می گردد، امکان کدشکنی و رمزگشایی موردی از برخی کلیات درز کرده برایش دشوار می گردد. و بدینگونه خلافت در این حقه و فریب تبلیغی باقی می ماند که مهدویت با وجود عدم تولد مهدی، همچنان یک آموزه کلی کم خطر است. و این امر در جنگ نابرابر آن زمانه بزرگترین موفقیت برای دستگاه اطلاعاتی شیعه است. موفقیتی دو گانه هم از جهت امکان افشای کنترل شده خبر برای جامعه شیعه به وسعت جغرافیایی تشیع و هم از جهت به شکست کشاندن دستگاه اطلاعاتی وسیع دشمن نه در یک بُرهه از زمان بلکه در بستر زمان تا آنگاه که زمینه خطر از مهدویت و از جامعه شیعه مرتفع گردد.

آنچه از راهبرد دو گانه آزاد سازی اطلاعات به صورت پلکانی برای نیروهای خودی در کنار الزام آنان به منع تسمیه ذکر شد، اگر با جدول گاه شمار امامت امام عسکری (ع) تطبیق گردد، ظرائف بیشتری از سیره اطلاعاتی امام را نشان خواهد داد. چرا که دو سال اول زندگانی مولود موعود، با رعایت تقیه ای شدید مصادف است که به واسطه زندانی شدن امام عسکری (ع)، حتی دیدارش برای خواص شیعه را به تاخیر می اندازد. ولی در سه سال پایانی امامت حضرت دو گانه ضرورت اطلاع رسانی در کنار فراهم شدن برخی فرصت های اجتماعی، زمینه ساز دیدارهایی بین فرزند و خواص شیعه می گردد.

آمار افرادی که مولود موعود را غیر از حکیمه خاتون(س) و عثمان بن سعید و خادمان منزل امام که پیوسته او را دیدند، چنین است (در این زمینه نک: مجلسی، ۱۳۶۳، ج۵۲، ص:۱، تتمه کتاب الغیبه، باب ۱۸ ذکر من رأه صلوات الله علیه):

سال اول	خبر مخفیانه تولد به شیعیان عراق (سامرا و بغدا و کوفه) و قم می رسد
سال دوم	یک ایرانی از اهالی فارس که مدتی خدمتگذار منزل امام می گردد= عمرو اهوازی
سال سوم	دیدار احمد بن اسحاق قمی و سعد بن عبدالله اشعری قمی (این دیدار در واکنش به نامه امام عسکری(ع) است که خبر میلاد را به قمی ها داده بود)
سال چهارم	دیدار تعداد اندکی همانند کامل بن ابراهیم مدنی (به علت زندانی شدن امام در اوائل این سال و فرستاد شدن امام زمان(عج) به حج)
سال پنجم	۴۰ نفر از خواص شیعه که چند روز پیش شهادت امام عسکری(ع) در منزل آن حضرت با فرزندش بیعت کرده اند.

سخن پایانی

مواجهه اطلاعاتی در جبهه حق تنها بر عناصر و ابزار بشری تکیه نمی کند خصوصا که اگر صحنه مواجهه، نابرابر و همراه سختی های فراوان باشد. با مطالعه سیره اطلاعاتی-امنیتی-حفاظتی امام عسکری (ع) شاهد هستیم که ایشان با وجود کوتاهی دوران امامت خود با سه خلیفه هم عصر است که عمر خلافت دو نفرشان کوتاه بوده و ناشی از کودتا و قتل است. (طبری، ۱۳۸۷ ق، ج:۹، ص ۳۸۲ و ۴۳۸) در تحلیل رخداد قتل ها در منابع تاریخی تنها به عوامل سیاسی-نظامی بسنده شده است. در حالی که بهانه های کودتا بعضا عواملی است که به راحتی قابل حل و فصل بوده و چرایی نتیجه آن که قتل خلیفه باشد با شگفتی بسیار نشان داده می شود. در برابر در منابع شیعی در بیان علل غیبی رخداد آن کودتاها نفرین امام و عوامل ماورائی برشمرده است. (خزعلی، ۱۴۲۶، ج:۲، ص:۱۲۹ و ۱۳۲) این سخن بدین معنا است که در مواجهه اطلاعاتی حق و باطل، عنصر ماوراء و دعا و توسل و ... خود می تواند یکی از عناصر کارآمد باشد. اهمیت این عنصر وقتی بیشتر می شود که مواجهه ای نابرابر و سخت در بگیرد که جز امدادهای غیبی نتواند خنثی گر توطئه های اطلاعاتی باطل باشد. شاهد این مدعا مطالعه و دقت در گاه شمار مقایسه دوران پیشا تولد با مقطع تولد موعود است. چرا که درست در آغاز امامت امام عسکری (ع) شاهد هجوم های شدید و در نهایت زندانی شدن امام در کنار تقیه شدید برای جامعه شیعه هستیم. ولی در مقطعی که قرار است امام متولد شود ناگهان از دست غیب خلافت عباسی به مدت یک سال دچار تزلزل نسبی نه به صورت فراگیر بلکه فقط در محدوده سامرا می گردد. آغاز شورش زنگیان در سراسر جنوب عراق هم به این آشفتگی دستگاه خلافت بیشتر دامن می زند. و در این فرصت زمانی است که امام موعود (ع) متولد می گردد و جمعی از شیعیان هم مجال سفر به سامرا و توفیق دیدار با هر دو امام را می یابند. پس امداد غیبی می تواند یکی از عناصر اطلاعاتی باشد البته این امر منوط به کار گیری تمامی توانمندی اطلاعاتی در کنار دین ورزی و مرتبه بالای تقوا به همراه استغاثه است.

نتیجه گیری:

زمانه امامت امام عسکری(ع) دورانی کوتاه برای شیعه است ولی برکاتش برای جامعه شیعه فراوان است. و مهمترین برکت آن مسئله ولادت و وصایت امام غایب است. به گونه ای که چه در این دوران و چه در آغاز دوران غیبت صغری با وجود تمامی

بحران سازی ها دشمن بیرونی (خلافت) و فتنه افروزی های برخی جریان های انحرافی مدعی تشیع، جامعه شیعه با کمترین ریزش ها و بیشترین ثبات و استقامت روبرو است. و این بر آمده از تجربه تمرین ۲۵۰ ساله انواع و اقسام فعالیت های اطلاعاتی زیر سایه سیره اطلاعاتی معصومین است که در دوره کوتاه مدت امامت امام عسکری (ع) به بالندگی و شکوفائی می رسد. و نشان این شکوفائی فراگیر شدن عملیات اطلاعاتی به عنوان یک اجزاء از سبک زندگی شیعی در این دوران است. عملیات اطلاعاتی مشترک همه شیعه در قالب تقیه ورزی تبدیل به جامعه اطلاعاتی ای می گردد که جامع باورداشت به ولایت و بیعت با امام موعود در عین کنمان و رازداری در برابر دشمنان است. امری که فتنه ها را از خود جامعه دور ساخته و با آرامشی نسبی برایشان فراهم نموده تا بستر گذار به دوران غیبت را برای آنان تسهیل نماید.

بازخوانی فرایند این فراگیری رفتار اطلاعاتی در تمامی سطوح جامعه شیعه در آن دوران و مقایسه آن با شرایط آخرالزمانی می تواند به دو گانه آسیب زدائی جامعه شیعه از افراط و تفریط نسبت به معرف ناب شیعی در کنار پویا سازی آحاد جامعه در ولیّ یآوری منجر شود. بازتاب این روش حفظ سلامت ایمان مومنان در شرایط هجوم متراکم دشمنان، از جهت ایجاد یک جامعه به هم پیوسته اطلاعاتی بر محور راهبر زمانه است. جامعه ای که گرایش اش به رفتارهای اطلاعاتی بر آمده از تعالیم دینی بوده و در توالی نسل ها تعالی و تکامل بیشتر می یابد تا هر نسل با بلوغ و بصیرت بیشتر به پرچمداری مکتب حق پردازد.

پی نوشت ها:

۱. تاریخ جهان اسلام از نگرش اهل سنت شاهد سه خلافت است که بخش اعظم ۱۴ قرن اسلامی را زیر پوشش خود قرار می دهد. ابتدا خلافت امویان است که در حدود ۱۰۰ سال طول کشید. و علت سقوطش تبلیغات گسترده عباسیان مبنی به بازگردان خلافت به خاندان پیامبر(ص) (الرضا لآل محمد) بود. پس از آن عباسیان از سال ۱۳۲ ه.ق تا زمان حمله هولاکو خان مغول به مدت پانصد سال خلافتی پر فراز و نشیب را بپا داشتند. در حدّ فاصل حمله مغول تا برآمدن عثمانیان، حکومت محدود ممالیک در غرب جهان اسلام در حدود دویست سال مدعی خلافت اسلامی بود. و پس از آن عثمانیان پس از حمله تیمور لنگ، خلافت پانصد ساله دیگری تا سال ۱۹۲۹ میلادی در ترکیه بپا داشتند. شاخصه سیاسی تمامی این حکومت ها، ثبات سیاسی آن با وجود تمامی فسادها و ظلم ها بود. و مبنای این ثبات احادیثی بود که امویان در جهان اسلام نشر داده بودند مبنی بر حرمت خروج بر حاکمیت سیاسی، حتی با وجود ظلم و فساد. مبنای این اصل تقدم امنیت بر عدالت بود. (برای مطالعه بیشتر در این زمینه نک: جعفریان، رسول، ۱۳۷۸، تاریخ تحول دولت و خلافت: از برآمدن اسلام تا برافتادن سفیانیان، بوستان کتاب؛ قم،)

۲. برای مطالعه درباره گستردگی و پیوستگی قیام های زیدیه نگاه کنید به کتاب مقاتل الطالبیین، نوشته ابوالفرج اصفهانی. این قیام ها گاه از جهت پیوستگی زمانی و گاه از جهت وسعت جغرافیایی چنان است که تا نزدیکی بغداد پیش آمده و در صورت استمرار چند روز بیشتر، می تواند بنیان خلافت عباسی را تهدید کند. ولی به علت ضعف نرم افزاری همانگونه که به سرعت پدیدار می گردد به همان سرعت هم روبه افول و فروپاشی می رود.

۳. لقب مهدی، لقبی بود که محمد بن عبدالله، سومین خلیفه عباسی برای خود برگزید و این لقب را پدرش منصور به او داده بود. منشا این اقدام وجود احادیث زیادیه بود که به این مطلب اشاره داشتند که ظهور مهدی بعد از پیروزی سپاهیان خراسان، صاحبان پرچم های سیاه است. شکی نیست که حداقل بخشی از این احادیث را عباسیان (در آستانه قیامشان) جعل کرده اند. پس از پیروزی آنان، عصر ابی العباس سفاح اولین خلیفه عباسی کوتاه بود و چنین ادعایی برایش فراهم نشد، هم چنان که مردم در مورد منصور دومین خلیفه عباسی که دوره اش با قیام های متعدد زیدیه با شعار مهدویت همراه بود، و سیاست های خشنی را

دنبال می کرد، چنین نمی اندیشیدند و او را مهدی منتظر نمی پنداشتند، بلکه برعکس، جماعت زیادی به محمد نفس زکیه از علویان و رهبر قیام زبیده و مدعی مهدویت پیوستند به امید این که او همان مهدی منتظر و نجات بخشی باشد که انتظارش به درازا کشیده است. بدین جهت منصور متوجه مسئله مهدویت شده و تهاجم تبلیغاتی گسترده ای را برای پسرش مبنی بر این که او مهدی منتظر است، به راه انداخت. ابوالفرج اصفهانی در این مورد می گوید: «منصور عباسی از مطیع بن ایاس خواست که حدیثی را درباره مهدی بودن فرزندش جعل کند، از این رو آن گاه که منصور برای پسرش به عنوان ولیعهد از مردم بیعت می گرفت، مطیع برخاست و گفت: فلانی از پیامبر روایت کرده است که آن حضرت فرمود: «مهدی از ماست، او محمد بن عبدالله است و مادرش از ما نمی باشد؛ اوست که زمین را بعد از ظلم و جور پر از عدل و داد خواهد کرد. در این هنگام مطیع برای تأیید سخنش رو به عباس بن محمد که در مجلس بود، نمود و به او گفت: تو را به خدا سوگند، آیا این حدیث را شنیده ای؟ او نیز به سبب ترس از منصور گفت: آری. علویان نیز با همین ادعاها مقابله می کردند و آن گاه که منصور شنید محمد نفس زکیه ادعای مهدویت می کند، گفت: دشمن خدا دروغ می گوید، مهدی پسر من است. (ابوالفرج اصفهانی، مقاتل الطالبیین، ص ۱۶۶)

در زمینه تلاش عباسیان و خصوصاً منصور عباسی دومین خلیفه عباسی در زمینه تبلیغ مهدویت برای پسرش مهدی عباسی نک به: (فرهنگ مهدویت درالقبای خلفای عباسی، تاریخ انتشار: ۲۵/۲/۱۳۸۷، مجله، تاریخ در آینه پژوهش، شماره ۱، فاروق عمر/۱ غلام حسن محرمی)

۴. از دوران ولادت امام جواد (ع) در سال ۱۹۵ ه.ق تا زمانه به امامت رسیدن امام زمان (عج) در سال ۲۶۰ ه.ق، ۶۵ سال می گذرد که حداقل میانگین سن عمر طبیعی است. ولی این زمان کوتاه شاهد تولد و امامت چهار امام شیعه است. امامانی که تمامی عددهای آماری زندگی انسانی آنان همگی روندی کاهشی داشته و بیانگر جدیت عباسیان در مقابله با مهدویت از معبر ظلم و ستم است:

امام	مدت عمر	سن پدر در زمان ولادت	سن در آغاز امامت
امام جواد (ع)	۲۵ سال	۴۷ سالگی پدر	۷ سالگی
امام هادی (ع)	۴۳ سال	۱۷-۱۸ سالگی پدر	۸ سالگی
امام عسکری (ع)	۲۸ سال	۲۰ سالگی پدر	۲۲ سالگی
امام زمان (عج)		۲۳ سالگی پدر	۵ سالگی

۵. برای نمونه اولین قیام قمی ها در دوران امامت امام عسکری در سال ۲۵۴ رخ داد و در سال ۲۵۶ کمی پیش از ولادت امام موعود بشدت سرکوب شد. در این مقطع آنان از طریق مکاتبه چون به امام استغاثه بردند امام حضرت دعایی طولانی به آنان آموخت که در قنوت نمازهای خود - خصوصاً نماز وتر- بخوانند تا خداوند شرّ ستمگر را برطرف نماید:

«اللَّهُمَّ وَ لَا تَدْعُ لِلْجَوْرِ دَعَاةً إِلَّا قَصَمْتَهَا وَ لَا جُنَّةً إِلَّا هَتَكْتَهَا، وَ لَا كَلِمَةً مُجْتَمِعَةً إِلَّا فَرَقْتَهَا... اللَّهُمَّ فَكُورِ شَمْسَهُ، وَ حَطِّ نُورَهُ، وَ أَطْمِسْ ذِكْرَهُ، وَ أَرْمِ بِالْحَقِّ رَأْسَهُ، وَ فَضِّ جَبُوشَهُ، وَ أَرْعَبْ قُلُوبَ أَهْلِهِ...» (موسوعه الإمام العسکری(ع)، خزعلی، ج ۳، ۲۳۳، از: مهج الدعوات: ۸۵، س ۱۵. و: البحار: ۸۲/۲۲۹)

۶. البته در این میان مسئله قیام های شهر قم در حد فاصل امامت امام جواد (ع) تا آستانه غیبت صغری وجود دارد. ولی باید دانست که این قیام ها امری بر خلاف تقیه ورزی و رازبانی نبود. چرا که اولاً منشأ قیام، نه قیام بدور از فرامین امام و برای دعوت به امامان، بلکه قیامی در برابر ظلم و ستم فراوان والیان عباسی (عامل بیرونی) بر این شهر به واسطه گرایش های اهلیتی بود. و ثانیاً در تمامی سرکوب هایی که نسبت به قم صورت گرفت کمترین ردی از اخبار و اسرار امامت و یا سازمان وکالت برای عباسیان افشا نگردید.

۷. اسامی و کلاهی معروف امام در این زمان که عمدتاً در عراق و ایران فعال بودند چنین است (جباری، ۱۳۸۲، ج ۱، ۳۲۹):

- . عثمان بن سعید عمری - سامرا
- . محمد بن عثمان عمری - سامرا
- . احمد بن اسحاق قمی - قم
- . محمد بن احمد بن جعفر قمی عطار قطان - قم و سپس بغداد
- . قاسم بن علاء آذربایجانی - آذربایجان
- . علی بن جعفر همانی - بغداد
- . ابراهیم بن عبده - نیشابور
- . ایوب بن ناب - نیشابور
- . حسین بن نصر قمی
- . ابا صدام - قم - ایران
- . خیران، خادم قراطیسی - عراق
- . ایوب بن نوح - کوفه و سواد
- . عروۀ بن یحیی دهقان
- . ابو طاهر محمد بن علی بن بلال بلالی - عراق - بغداد
- . ابراهیم بن مهزیار اهوازی - اهواز
- . علی بن مهزیار اهوازی - اهواز
- . ابراهیم بن محمد همدانی - همدان ایران
- . محمد بن صالح همدانی - همدان ایران
- . احمد بن اسحاق رازی - ری و شرق ایران
- . احمد بن هلالی کرخی عبرتائی - بغداد
- . محمد بن احمد بن حماد مروزی محمودی

۸. در این دوران دو گانه جامعه اطلاعاتی گسترده دشمن و ماهیت خاص مسئله ولادت و رشد کودک، باعث افزایش نقش بانوان حریم ولایت گردید. خصوصاً پس از آغاز دوران غیبت صغری وقتی که نائب اول عثمان بن سعید مرکز راهبری شیعه را به بغداد منتقل کرد، بر نقش این بانوان در شهر سامرا افزود. تا به فرموده حکیمه خاتون از جهت ارائه اطلاعات کنترل شده نقشی زینبی ایفا کنند. (کمال الدین، ج ۲، صص ۲۶۷-۲۶۶ و بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۳۶۴)

۹. معروفترین و فعالترین خادم امام در این زمینه ابوالادیان است. او یکی از خادمان منزل امام عسکری (ع) است و تفاوت با دیگر خادمها این است که در محضر امام از جهت علمی و اجتماعی و مدیریتی چنان رشد می یابد که چون امام در سامرا در مراقبت شدیدی است گهگاه ماموریت های مهم و مخفی ای بین امام و شیعیان دیگر شهرها را به عهده می گیرد آخرین ماموریت او ۱۵ روز پیش از شهادت امام است در این ماموریت امام دو ماموریت را به عهده او می گزارد یکی بردن نامه های امام به مدائن و اطراف آن ، و دیگری بازگشتی که روز پانزدهم و در روز شهادت امام صورت می گیرد و در نقش مهمترین خدمتگزار امام باید با نشانه های سه گانه خاصی ، جانشین امام را شناخته و به دیگر شیعیان معرفی نماید . (کمال الدین / ۲ / ۴۷۲)

۱۰. صیقل نام کنیزی است که پس از شهادت امام عسکری (ع) در منزل ایشان بود و مشکوک به حمل بود. پس به خانه های حکومتی منتقل شد و به مدت دو سال زیر نظر بود. و در این دو سال در خانه قاضی ابن ابی الشوارب و یا وزیر فتح بن خاقان بود. تا زمانی که فتنه صاحب الزنج بالا گرفت و حکومت به او مشغول شد پس از او از خانه آنان نجات یافت ((الخرزلی، ۱۴۲۶، ج ۱، ص: ۱۱۵)) البته در اینکه این کنیز همان مادر امام زمان باشد جای تامل است. اگر چه در برخی منابع از نام مادر گرامی ایشان با عنوان صیقل هم یاد شده است. (اثبات الهداه، ۱۴۲۵، ق، ج ۵، ص ۱۰۰)

۱۱. احمد بن اسحاق: من خدمت ابی محمد (امام) عسکری (ع) رسیده و از او خواهش کردم که بنویسد تا من به خط او نگاه کنم و آن را بشناسم هر گاه به ما برسد، فرمود: بسیار خوب. سپس فرمود: ای احمد، به راستی خطی که به تو برسد از نظر قلم درشت و ریز با هم اختلاف یابد، تو تردید به خود راه مده، سپس دوات خواست و نوشت و قلم را که در دوات می زد آن را می کشید تا در دوات (یا برای آنکه مرکبش کم بوده یا برای آنکه در کار نبوده- از مجلسی ره). او که می نوشت من با خود گفتم: این قلمی که با آن می نویسد از او بخشش می خواهم و چون از نوشتن، دست کشید، به من رو کرد و با من گفتگو می کرد و قلم را به خشک کن دوات می مالید تا یک ساعت و پس از آن فرمود: بیا احمد، این را بگیر. (ترجمه اصول کافی، ج ۳، ص: ۵۱۷)

۱۲. فریب در اینجا به معنی فریب اطلاعاتی است. فریب اطلاعاتی هم به معنی انجام برخی عملیات تاکتیکی به منظور اینکه حریف مطابق میل و نظر ما اقدام کند است. به عبارت دیگر فریب یعنی گمراه کردن حریف به گونه ای که نتواند برآورد صحیحی از موقعیت، مقاصد و اهداف، امکانات، شگردها و عملیات در جریان ما داشته باشد. فرهنگ لغت جاسوسی در یک جمله فریب را ترغیب حریف در جهت انجام داوطلبانه عملی می داند که شما می خواهید انجام دهد. (Becket, 1986, P52)

۱۳. درباره چرایی منع تسمیه و میزان دلالت روایت بر منع در این زمان و یا عدم دلالت آن نک به: (خدامراد سلیمیان، فصلنامه مشرق موعود سال هفتم بهار ۱۳۹۲ شماره ۲۵)

کتابنامه:

۱. القرآن الکریم
۲. نهج البلاغه
۳. ابوالفرج اصفهانی، مقاتل الطالبیین، بیروت، دار المعرفه
۴. البخاری، محمد بن اسماعیل، ۱۴۰۶ هـ. صحیح بخاری، عالم الکتب، بیروت، الطبعة الخامسة
۵. بیومی مهران، محمد، ۱۹۹۵ م. = ۱۳۷۴. الامامه و اهل البيت (ع) بیروت: دارالنهضة العربيه
۶. پایگاه وزارت اطلاعات، دائره المعارف اطلاعاتی
۷. جاسم محمد حسین / مترجم سید محمدتقی آیت اللهی، تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف، امیر کبیر، تهران
۸. جباری، محمد رضا، ۱۳۸۲، سازمان وکالت موسسه امام خمینی قم
۹. جعفریان، رسول، ۱۳۷۸، تاریخ تحول دولت و خلافت: از برآمدن اسلام تا برافتادن سفیانیان، بوستان کتاب؛ قم
۱۰. جعفریان، رسول، ۱۳۸۱ ش، حیات فکری و سیاسی ائمه، انصاریان، قم
۱۱. خزعلی، ۱۴۲۴ ق، موسوعه الإمام الهادی علیه السلام، مؤسسه ولی العصر عجل الله تعالی فرجه الشریف، قم
۱۲. خزعلی، ۱۴۲۶ ق، موسوعه الإمام العسکری علیه السلام، مؤسسه ولی العصر عجل الله تعالی فرجه الشریف، قم
۱۳. دوری، عبد العزیز، العصر العباسی الاول، بغداد، ۱۹۴۵ م.
۱۴. دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۷. لغتنامه دهخدا، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران،

۱۵. راوندی، قطب الدین، ۱۴۰۹ هـ، الخرائج و الجرائح، تحقیق و نشر: مؤسسه الإمام المهدی علیه السلام - قم المقدسه - الطبعة الأولى،
۱۶. سعادت، اسفندیار، ۱۳۶۹، مدیریت بحران، مجله دانش مدیریت، شماره ۱۱، زمستان
۱۷. سلیمیان، خدامراد، ۱۳۹۰، درسنامه مهدویت، ناشر: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عجل الله تعالی فرجه)
۱۸. سلیمیان، خدامراد، ۱۳۹۲، فصلنامه مشرق موعود سال هفتم بهار شماره ۲۵
۱۹. شوائتزر، جمیزا، مدیریت حفاظت اطلاعات کامپیوتر؛ موازین اداری، الکترونیکی و قانونی برای حفاظت اطلاعات تجاری، ترجمه رسول میرزا حسن پور، ۱۳۷۲، چاپ اول، تهران، دانشکده اطلاعات و حفاظت اطلاعات.
۲۰. شیخ حر عاملی، ۱۴۲۵ ق، إثبات الهداء بالنصوص و المعجزات، بیروت اعلمی
۲۱. شیخ صدوق، کمال الدین، ۱۴۰۵، جامعه مدرسین، قم.
۲۲. شیخ طوسی، ۱۴۱۱ ق، الغیبه، قم، دار المعارف الاسلامیه
۲۳. شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق، الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد، ناشر: کنگره شیخ مفید، قم
۲۴. شیخ صدوق، ۱۳۹۵ ق، کمال الدین و تمام النعمه، اسلامیه، تهران
۲۵. شیخ کلینی / مترجم آیت الله کمره‌ای، ۱۳۷۵ ش، ترجمه اصول کافی، اسوه، قم
۲۶. طبری، محمد بن جریر، ۱۳۷۸ ق، دلائل الإمامه
۲۷. طبری، محمد بن جریر؛ ۱۳۸۷ ق، تاریخ الأمم و الملوک، تحقیق محمد أبو الفضل ابراهیم، بیروت، دار التراث،
۲۸. فرهنگ مهدویت در القاب خلفای عباسی، تاریخ انتشار: ۲۵/۲/۱۳۸۷، مجله، تاریخ در آینه پژوهش، شماره ۱، فاروق عمر / غلام حسن محرمی
۲۹. کشی، محمد بن عمر، ۱۳۸۴، رجال کشی، دانشگاه مشهد، مشهد
۳۰. مایکل بنت و ادواردالتز، ۱۳۹۳، فریب و ضد فریب در امنیت ملی، منصور ناصری و حسین نجاتی، تهران، دانشکده اطلاعات
۳۱. مجلسی، محمد باقر، ۱۳۶۳ ش، بحار الانوار. اسلامیه تهران
۳۲. مسلم بن الحجاج، ۱۳۹۸ هـ، صحیح مسلم، دار الفکر، بیروت، الطبعة الثانية
۳۳. موسسه کامپیوتر نور، نرم افزار سیره معصومان
۳۴. نرم افزار سفینه النجاه، مرکز کامپیوتری حوزه علمیه اصفهان
۳۵. نعمانی، محمد بن ابراهیم، ۱۳۹۷ ق، الغیبه، نشر صدوق، تهران
۳۶. یاقوت حموی، ۱۹۹۵ م، معجم البلدان معجم البلدان، بیروت، دار صادر
۳۷. Becket, Henry S.A., The Dictionary of Spionage, USA, Sunshine Enterprises Limited, ۱۹۸۶
۳۸. Watson, Bruce.w, & others, (Eds), United States Intelligence, An Encyclopedia, New York & London, Garland Publishing INC., ۱۹۹۰
۳۹. Dicitonary of Military and Associated Terms, Department of Defense, ۱۹۷۲ Washington D.C.
۴۰. Godson, Roy (ed), Intelligence Requirements for the Policy, Lexington, Massachusetts, Lexington Books, ۱۹۸۶